

פתיחתה המיוחדת של פרשת מטות

א. פתיחה

פרשת פינחס מסתיימת בפרק המועדות בפרק כ"ט. על פי המסורה פרשה זו מסתיימת לאחר פסוק א' שבפרק ל'.

במדבר כ"ט, (לט) **אֵלֶּה תַעֲשׂוּ לַה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבַד מִנְדְּרֵיכֶם וּנְדִבְתֵּיכֶם לְעֹלֹתֵיכֶם וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשִׁלְמֵיכֶם: (פרק ל) (א) וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּלֹל אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה: פ**
הפרשה הבאה, פרשת מטות, פותחת בפרק ל' בפסוק ב',
וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמָּטוֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר זֶה הַדְּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה':
פסוק זה, כולל שני ביטויים מיוחדים. [1] אל ראשי המטות, [2] זה הדבר.

פרשנינו לדורותיהם עמדו על הייחוד שבשני ביטויים אלה, ונסה ללמוד כמה מפירושיהם.¹

ב. גישת רש"י

רש"י מתייחס תחילה לביטוי ראשי המטות. על פי המדרש הוא למד שהביטוי בא ללמד את דרכי הלימוד של משה לבני ישראל. מדובר בלימוד מדורג. בתחילה הורה משה את המצוות לנשיאים, ורק אחר כך לעם כולו. רש"י גם מסביר מדוע הביאה התורה את הדוגמא המלמדת על דרך הלימוד הכללית, דווקא כאן. רש"י מסביר בעקבות המדרש, שבפרשת התרת הנדרים יש לראשי המטות מעמד מיוחד, שהרי הנדרים מותרים על ידי בית דין של שלושה דינים, שיכול להיות מוחלף על ידי דין יחיד מומחה, כדוגמת ראשי המטות. ואלה דבריו,
(ב) **ראשי המטות - חלק כבוד לנשיאים ללמדם תחילה ואחר כך לכל בני ישראל. ומנין שאף שאר הדברות כן? תלמוד לומר (שמות לד, לא - לב) וישבו אליו אהרן וכל הנשיאים בעדה וידבר משה אליהם, ואחרי כן נגשו כל בני ישראל.**
ומה ראה לאומרה כאן, למד שהפרת נדרים ביחיד מומחה, ואם אין יחיד מומחה מפר בשלושה הדיוטות.

או יכול שלא אמר משה פרשה זו אלא לנשיאים בלבד? נאמר כאן זה הדבר, ונאמר בשחוטיו חוץ (ויקרא יז, ב) זה הדבר, מה להלן נאמרה לאהרן ולבניו ולכל בני ישראל, שנאמר דבר אל אהרן וגו', אף זו נאמרה לכולן:

¹ יתכן שהמחלק הלא יהודי של פרקי התנ"ך, ראה קושי בתחילת פרשתנו, שאינה מתחילה עם הביטוי הרגיל וידבר ה' או ויאמר ה' אל משה לאמר. מסיבה זו הוא חלק את הפרקים בניגוד לעמדת חכמים שראו בפסוק א' פסוק של סיכום ולא פסוק של התחלה.

גם לביטוי היחודי **זה הדבר** מתייחס רש"י על פי המדרש. משה והנביאים פתחו דבריהם עם הכותרת **כה אמר ה'.** משה הוסיף עליהם ופתח לעתים עם הביטוי המיוחד דווקא לו, **זה הדבר.** רש"י מסביר שהתורה מביאה כאן את הביטוי **זה הדבר**, כדי ללמד עקרון הלכתי חשוב בהתרת נדרים. יש בהתרת הנדרים שני מסלולים, מסלול מומחה **המתיר את הנדר** ומסלול של הבעל **המפר את הנדר.** על המתירים להקפיד להשתמש בביטוי המתאים למעמד ההתרה ולא להחליפו. וכך כתב רש"י,

זה הדבר - משה נתנבא (שמות יא, ד) בכה אמר ה' כחצות הלילה, והנביאים נתנבאו בכה אמר ה', מוסף עליהם משה שנתנבא בלשון זה הדבר.

דבר אחר זה הדבר מיעוט הוא, לומר **שהחכם בלשון התרה ובעל בלשון הפרה**, כלשון הכתוב כאן, ואם חלפו (והשתמש המומחה בלשון של הפרה, או הבעל בלשון של התרה) אין מותר ואין מופר:

ג. גישת רשב"ם – נדרי קרבנות יש להקריב בתוך מחזור של ג' רגלים

רשב"ם שואל בתחילת פרשתנו, מדוע לא נקטה התורה בצורת הפתיחה הרגילה, וידבר ה' או ויאמר ה' אל משה לאמר. תשובתו היא שיש קשר פנימי בין פרשת המוספים בפרשת פינחס, לבין פרשת הנדרים של תחילת פרשת מטות. קרבנות הנדבה הובאו לאחר שהמקריב נדר להביאם. כך נקשר פסוק ל"ט, **אֵלֶּה תַעֲשׂוּ לֵה' בְּמוֹעֲדֵיכֶם לְבַד מִנְדְּרֵיכֶם וּנְדִבְתֵּיכֶם לְעֹלֹתֵיכֶם וּלְמִנְחֹתֵיכֶם וּלְנִסְכֵּיכֶם וּלְשִׁלְמֵיכֶם**, עם פרשת הנדרים של תחילת פרשת מטות. הפסוק המקשר ביניהם הוא פסוק א', **שִׁסְגֶּנּוּ מִזְכִּיר אֶת הַפְּתִיחוֹת הַרְגִּילוֹת שְׁבִתוֹרָה,** (א) **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל אִשׁ צָוָה ה' אֶת מֹשֶׁה.**

הקושי בפירושו של רשב"ם נובע מכך שעל פי המסורת לאחר פסוק א' יש הפסקה פתוחה, ונראה שהמסורת פתחה את פרשת הנדרים דווקא בלשון המיוחדת, וידבר משה אל ראשי המטות.

רשב"ם דן בשאלה מאחר ונשאל על כך על ידי שומעיו בקהילת אניוב שבמחוז לושדיין בצפון צרפת. וכך כתב רשב"ם,

(ב) וידבר משה אל ראשי המטות - נשאלתי באניוב בכרך לושדון. לפי הפשט היכן מצינו שום פרשה שמתחלת כן, שלא נאמר למעלה וידבר ה' אל משה לאמר איש כי ידר וגו', והיאך מתחלת הפרשה בדבורו של משה שאין מפורש לו מפי הגבורה?

וזו תשובתי. למעלה כתוב אלה תעשו לה' במועדיכם לבד מנדריכם ונדבתיכם, שאתם צריכין להביא באחד משלוש רגלים משום בל תאחר, כמפורש במסכת ראש השנה. הלך משה ודבר אל ראשי המטות, שהם שופטים, להורות לישראל הלכות נדרים, ואמר להם: הקב"ה צווה לי שיקריבו נדריהם ונדבותם ברגל פן יאחרו נדריהם, לפיכך 'איש כי ידר נדר לה', קרבן, או השבע שבועה לענות נפשו לאסור אסר, לא יחל דברו, מוסב על הנדר, כלומר לא יאחר את נדרו עד לאחר הרגלים כמו שצום הקב"ה,

בהמשך מוצא רשב"ם כדרכו מקומות אחרים בתורה או בתנ"ך, המשלימים את הפסוק שבמקומו. הוא מקשר את פרשת מטות עם דברי משה בפרשת כי תצא, בהם דורש משה לקיים את הנדר בתוך טווח זמן קצוב. דברים כ"ג,

(כב) כִּי־תֵדַר לְדֹרֹה' אֶל־לֵהִיךָ לֹא תֵאָחֵר לְשִׁלְמוֹ כִּי־דָרַשׁ יְדַרְשֶׁנּוּ ה' אֶל־לֵהִיךָ מֵעַמְלֶךָ וְהָיָה בְּךָ חֶטָּא: (כג) וְכִי תִחְדָּל לְנָדַר לֹא־יִהְיֶה בְּךָ חֶטָּא: (כד) מוֹצֵא שְׁפָתֶיךָ תִּשְׁמַר וְעֲשִׂיתָ כְּאֲשֶׁר נִדְרָתָ לֹה' אֶל־לֵהִיךָ נִדְבָה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ בְּפִיךָ.

וכך כתב,

ככל היוצא מפיו יעשה - מוסב על הישבע שבועה, כעניין שפירש בשעת שבועתו יעשה, [ו]לפי הזמן שפירש, הן קרוב הן רחוק (יקיים נדרו בתוך זמן נדרש קרוב או רחוק). וראייה לדבר. כענין שני דברים הללו פירש משה במשנה תורה כי תדור נדר לה' א-להיך לא תאחר לשלמו, מוצא שפתיך תשמר ועשית. כי תדר נדר וגו' כענין איש כי ידר נדר, ומוצא שפתיך תשמר כענין און השבע שבועה וגו':

ד. גישת ראב"ע – פרשת הנדרים כהכנה לנדרם של בני גד ובני ראובן

ראינו לעיל שרשב"ם קושר את הלכות התרת הנדרים, לאמור לפניו בפרשת פינחס בדבר החובה להקריב קרבנות נדבה שחיונם נובע מנדריו של הפרט. ראב"ע מחפש גם הוא פרשה סמוכה, אליה יוכל לייחס את הלכות התרת הנדרים, והוא מוצא אותה דווקא בהמשך פרשתנו. ראב"ע קושר את הביטוי **ראשי המטות** למופע היחיד הנוסף של הביטוי, בסוף הפרשה בקשר לנדרם של בני גד ובני ראובן. וכך הם מוזכרים בפרק ל"ב,

(כז) וְעַבְדֶּיךָ יַעֲבֹרוּ כָל חַלוּץ צָבָא לִפְנֵי ה' לְמַלְחָמָה כְּאֲשֶׁר אָדֹנִי דָּבָר: (כח) וַיֵּצֵאוּ לָהֶם מֹשֶׁה אֶת אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְאֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון וְאֶת רָאשֵׁי אָבוֹת הַמִּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

ראב"ע טוען שהתרת הנדרים הושמעה באזניהם של ראשי המטות בתחילת פרשתנו, כדי להכין אותם להתמודדות עם בני גד ובני ראובן שביקשו להתנחל מעבר לירדן. ראב"ע נאמן לשיטתו שאין מוקדם ומאוחר בתורה, ולעתים התורה מקדימה לכתוב פרשיות שלא במקומן. גם כאן התרת הנדרים נמסרה לראשי המטות לאחר מלחמת מדין, כשהם היו מעורבים בהסכם עם בני גד ובני ראובן. וכך כתב ראב"ע על תחילת הפרשה,

(ב) ראשי המטות - לפי דעתי, שזאת הפרשה היתה אחר מלחמת מדין, על כן היא אחריה (על כן נכתבה מלחמת מדין מיד לאחרי פרשת התרת הנדרים), כמו ותדבר מרים ואהרן במשה (במדבר יב, א) אחר ויהיו בחצרות (במדבר יא, לה), כאשר פירשתי (השהיה בחצרות עליה נכתב בסוף פרק י"א, נבעה מצרעת מרים המתוארת בפרק י"ב הסמוך). והכתוב אמר, שבאו בני גד אל משה ואל אלעזר ואל נשיאי העדה ודברו דבריהם. ואחרי כן כתוב ויצו להם משה את אלעזר הכהן ואת יהושע בן נון ואת ראשי אבות המטות, הם נשיאי העדה הנזכרים.

ובעבור שאמר משה לבני גד ולבני ראובן והיוצא מפיך יעשה. לבני ישראל - שיאמרו כן לבני ישראל:
ראשי המטות, ושם כתוב ככל היוצא מפיך יעשה.

ה. גישת רמב"ן - אמירה לראשי המטות בלבד כדי להמעיט בהפצת ההלכות של התרת הנדרים

רמב"ן נוקט בדרך עצמאית. הוא טוען שהפניה לראשי המטות בלבד, נועדה למנוע את ההפצה של הלכות התרת הנדרים. גישתו מתבססת על דברי מגילת קהלת בפרק ה', הקוראים להימנע מנדרים כלל. וכך נאמר בפרק ה' במגילה,

(ד) טוֹב אֲשֶׁר לֹא־תִדְּרֶה מִשְׁתַּדָּר וְלֹא תִשָּׁלֵם.

לכן מוסר משה את מפתחות ההתרה לראשי המטות בלבד. על ראשי המטות מוטלת המחויבות לנקוט בדרך של התרה, לכשייוצר הצורך. וכך כתב, וטעם וידבר משה אל ראשי המטות - כי אין צורך ללמד לכל בני ישראל שהאב והבעל יכולין להפר נדרי ענוי נפש, ואולי צריך להעלים אלה החוקים מהם שלא ינהגו קלות ראש בנדרים. אבל לחכמי ישראל ראשי שבטיהם לימד המשפט:

בדומה לרש"י, גם רמב"ן מצטט את דבי מדרש ההלכה, המתירים ליחיד מומחה להתיר נדרים, וכך כתב,

וירמוז עוד למדרש רבותינו (נדרים עח א), כי לראשי המטות יד ושם בנדרים יותר משאר העם, שיחיד מומחה מתיר הנדר. והנה היתר הנדרים לא נתפרש בתורה אבל הוא הלכה למשה מסיני, תלאו הכתוב בחוט השערה כמו שאמרו (חגיגה י א) היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמוכו, אלא שרמז לו הכתוב (פסוק ג) לא יחל דברו, כלומר שלא אמר לא יעבור על דברו, אבל ציווה שלא יחלל דברו שלא יעשה הנדר חלול. כי בבואו לב"ד וימצאו לו פתח ונחם עליו והם ימחלו לו איננו מחלל אותו. והטעם בזה כאשר אמרתי, שעשה היתר הנדר והשבועה בסתרי התורה, שלא יאמרו אלא לראויים להם, ויכתבו ברמיזה:

ו. גישת רש"ר הירש

1. ראשי המטות - הגשמה רק באמצעות גיוון שבטי העם

רש"ר כדרכו משלב בין לימוד הגמרא המדרש והפרשנים הראשונים. בהתבסס על פרשנותם מחפש רש"ר גם את הענין הכללי והחינוכי. תחילה הוא עומד על הביטוי **מטות**. על פי שיטתו עם ישראל יכול להגשים את מטרותיו רק בגלל הגיוון של מרכיביו, הנמשלים לענפים של עץ אחד גדול. ה'מטה' מסמל בעיניו את אחד מענפי העץ. הייחוד של כל שבט או של כל מטה, בא לידי ביטוי על ידי המצוות והמעשים המיוחדים לו. את קיום המצוות המיוחדות האלה מקבל האדם הפרטי על עצמו על ידי נדריו, ובכך הוא מתקשר לראש שבטו, הרי הוא ראש המטה.

וכך כתב רש"ר בפירושו לתחילת פרשתנו.

(ב) וידבר משה, אך זה היה מאמר חדש. **הוא פותח את המצוות שהאדם מקבל על עצמו מרצון**, ולפיכך הוא נאמר כאן כנספח לעיקר מצוות התורה. כי התורה מייפה את כוחנו להעמיד עלינו מצוות, **כדי שנקיים כהלכה את מצוות התורה**. היא מאפשרת ליחיד, לציבור ולכלל האומה לקבוע כללים של קיימא, לצורך עשיית המצוות בנאמנות. משום כך נאמרה פרשה זו לנשיאים בייחוד, ויש חשיבות לדבר שהם קרואים כאן **ראשי המטות**. כבר אמרנו בפירוש פרק א', **'מטה' תופס את השבט כ'ענף' של הכלל הגדול**. כי התפקיד האחיד של הכלל מתגשם במסגרת ה'מטה', על פי סגולתו המיוחדת. היה זה תפקידם של ראשי המטות לתת את דעתם למינהגים הנובעים מייחודו של כל 'ענף', וכן לפעילויות, לשאיפות ולייעודים המשותפים. היה עליהם לכוון את כל אלה לאפיק הרצוי, **למען יתגשם תפקיד הכלל על פי סגולתו המיוחדת של כל 'ענף'**. האמצעי לפעילות מסוג זה, התנאי להתפתחות הכלל ולחיי הקהילה, הוא התוקף המחייב של הנדר ושל התקנות שנתקנו בידי האדם: 'לא יחל דברו'. והרי זה תוכן של ההלכות המבוארות כאן בהמשך. יחד עם זה גם היתר נדרים המתואר בפסוק הבא, נמסר לראשי המטות. כביכול, הוא הופקד בידי מועצה משפחתית ומצפונית היוצאת מתוך העם. וגם זו סיבה לכך שפרשת נדרים נאמרה בתחילה לראשי המטות.

2. זה הדבר - הקשר שבין איסור שחוטי חוץ להגבלת הנדרים

מכאן עובר רש"ר לדון בפתיח המיוחד בלשון של **זה הדבר**. לדעתו התורה משתמשת בביטוי זה רק בהצגת מצוות הנוהגות מיד, ואינן נוהגות לדורות.² הפתיח המיוחד שמתייחס לפרשת הנדרים, נכתב כאן למרות שפרשת הנדרים ניתנה לדורות. רש"ר מציין שקיימת עוד פרשה הפותחת עם הביטוי המיוחד **זה הדבר**, למרות

² ואלה ששה המופעים של הביטוי **זה הדבר** בתורה, במצוות שנהגו רק בשעתן. [1] **פרשת המן שמות טז**, (טו) ויראו בני ישראל ויאמרו איש אל אחיו מן הוא פי לא ידעו מה הוא ויאמר משה אליהם הוא הלחם אשר נתן ה' לכם לאכלה: (טז) **זה הדבר** אשר צוה ה' לקטו ממנו איש לפי אכלו עמר לגלגלת מספר נפשותיכם איש לאשר באהלו תקחו: [2] **חינוך הכהנים שמות כט**, (א) וזה הדבר אשר תעשה להם לקדש אתם לכהן לי לקח פר אחד בן בקר ואילים שנים תמימים: [3] **תרומת המשכן שמות לה**, (ד) ויאמר משה אל כל עדת בני ישראל לאמר זה הדבר אשר צוה ה' לאמר: (ה) קחו מאתכם תרומה לה' כל נדיב לבו יביאה את תרומת ה' זהב וכסף ונחשת: [4] **חנוכת המשכן ויקרא ח**, (א) וידבר ה' אל משה לאמר: (ב) קח את אהרן ואת בניו אתו ואת הבגדים ואת שמן המשחה ואת פר החטאת ואת שני האילים ואת סל המצות: (ג) ואת כל העדה הקהל אל פתח אהל מועד:..... (ה) ויאמר משה אל העדה זה הדבר אשר צוה ה' לעשות: [5] **חנוכת המשכן ויקרא ט**, (א) ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל: (ב) ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעלה תמימים והקרב לפני ה': (ג) ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת ועגל נכש בני שנה תמימים לעלה: (ד) ושור ואיל לשלמים לזבח לפני ה' ומנחה בלולה בשמן כי היום ה' נראה אליכם: (ה) ויקחו את אשר צוה משה אל פני אהל מועד ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה': (ו) ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו וירא אליכם כבוד ה': [6] **הסבת נחלה ממטה למטה במדבר לו**, (ו) זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד לאמר לטוב בעיניכם תהינה לנשים אך למשפחת מטה אביהם תהינה לנשים: (ז) ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה כי איש בנחלת מטה אבותיו ידבקו בני ישראל:

שהיא נוהגת לדורות. מדובר בפרשת שחטי חוץ, האוסרת להקריב מחוץ למשכן ולמקדש.³ רש"ר מציין שבחירת התורה להשתמש בביטוי המיוחד **זה הדבר** במצוות הנוהגות לדורות, מדגישה את חשיבות המצוות האלה.

וכך תאר זאת רש"ר הירש בפירושו לפסוק ב',

(ב) זה הדבר, פתיחה זו מצויה בעיקר לפני **מצוות הנוהגות מיד**, באותה שעה. כך במן, כך בתרומת המשכן, כך במילואים. גם ההלכה שבת יורשת לא תינשא מחוץ לשבטה, נהגה רק באותו הדור, ודבר זה נלמד מלשון הפתיחה הזאת.

רק פרשת שחטי חוץ פותחת גם היא בלשון 'זה הדבר', אע"פ שנאמר בה בפירוש שהיא נוהגת לדורות. נזכור שמצווה הנוהגת מיד, באותה שעה, **דורשת את ריכוז כל ההבנה והרצון**, ועל פי זה יש לפרש לשון זה במקום שהיא פותחת מצווה הנוהגת לדורות. הפתיחה באה להדגיש את משמעותה ואת חשיבותה של אותה מצווה. גם פרשת נדרים נוהגת לדורות, ודבר זה נלמד משחטי חוץ. מכאן שלשון הפתיחה מורה על חשיבותה המיוחדת.

כדרכו, מנסה רש"ר למצוא את המכנה המשותף שבין שתי המצוות, הלכות נדרים והאיסור לשחוט קרבנות מחוץ למשכן ולמקדש. אלה שתי מצוות יחידות, אותן ציינה התורה על ידי הפתיח המיוחד **זה הדבר**. רש"ר מציין שכבר הגמרא הישוותה ביניהן במסכת נדרים בדף כ"ב ע"ב,

הנודר כאילו בנה במה, והמקיימו כאילו מקריב עליו קרבן.

רש"ר סבור ששתי מצוות אלה, הנדרים ובניית הבמה מחוץ למקדש, מבטאות את **הרצון האישי, הסובייקטיבי והשרירותי של עובד ה'**, המחפש ביטוי לקרבת ה' מעבר לקרבת ה' המתקבלת על ידי שמירת תרי"ג מצוותיו. בשעה שהתורה פוסלת לחלוטין את בניית הבמה, היא מאפשרת לאדם לנדור את נדריו ולבטא על ידם את שאיפתו האישית לקרבת ה'. אך גם נדרים אלה אינם חפשיים לחלוטין, כפי שאכן עולה מפרשתנו.

וכך תאר זאת רש"ר בפירושו,

יש צד שווה בין במה לנדר. שניהם מייפים את כוחו של הרצון הסובייקטיבי השרירותי העומד מחוץ לתורה ובצד הצורה. שחטי חוץ ובמה נותנים לו יפוי כוח כללי, ודבר זה נדחה על ידי התורה באורח מוחלט. דין נדרים נותן לסובייקטיביזם זה רק מקום מוגבל ומותנה.

כאן מפנה רש"ר בפירושו לבחון את פירושו של הר"ן, רבינו נסים, לגמרא במסכת נדרים, המשווה בין בונה הבמה לנודר הנדר. לפי גישת הר"ן, הן בונה הבמה והן הנודר סבורים שעשייתם חיובית ומקובלת על ידי הקב"ה. שניהם סבורים שהתורה אסרה על האדם

³ וכך מצינו בפרשת אחרי מות בויקרא יז, (א) וַיִּדְבֹּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: (ב) דַּבֵּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בְּנָיו וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם **זֶה הַדָּבָר** אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר: (ג) אִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִשְׁחַט שׂוֹר אוֹ כֶּשֶׂב אוֹ עֵז בַּמִּחָנָה אוֹ אֲשֶׁר יִשְׁחַט מִחוּץ לַמִּחָנָה: (ד) וְאֵל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֹא הֵבִיאוּ לְהַקְרִיב קָרְבָּן לַה' לִפְנֵי מִשְׁכַּן ה' דָּם יִחָשֵׁב לְאִישׁ הַהוּא דָם שָׁפָךְ וְנִקְרַת הָאִישׁ הַהוּא מִקֶּרֶב עַמּוֹ:

איסורים רבים, כדי לדרבן אותו להוסיף עליהם עוד איסורים אישיים ופרטיים. על פי הר"ן הגמרא פוסלת גישה שכזו. להיפך, כשם שאסור להקריב על במה מחוץ למקדש, אין להוסיף נדרים על איסורי התורה המצויים. הכלל הקובע מובא מהגמרא בירושלמי הגורסת, 'לא דיין במה שאסרה תורה, אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים?'.
ואלה דברי הר"ן על מסכת נדרים (הסוגריים שלנו),

הנודר כאילו בנה במה....ונראה בעיני דלהכי מדמינן לה לבונה במה, (לכך מדמין את הנודר למי שבונה במה), משום דסליק אדעתיה דנודר, דמצוה קא עביד (כי עולה על דעתו של הנודר, שבנדרו הוא מקיים מצוה). דרחמנא אסריה במילי דאיסורא ואיהו נמי אסר אנפשיה-וקאמר דטעי. (כי התורה אוסרת עליו בלשון של איסור, וגם הוא אוסר על נפשו בנדר בלשון של איסור-אך משמיעים לנו שדעה זו שגויה). דאדרבה לבונה במה דמי, דנהי דרחמנא אזהריה לאקרובי קרבנות בפנים, אזהריה דלא לוסף עלה לבנות במה ולהקריב בחוץ (אכן חייבה התורה להקריב קרבנות בתוך המשכן והמקדש, הזהירה להימנע מלהקריב בחוץ). ה"נ נהי דרחמנא אסר עליה דברים האסורים, כי מוסיף איהו אמאי דאסר רחמנא פשע, כענין שאמרו בירושלמי בפרק פותחים, 'לא דיין במה שאסרה תורה אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים'. (כך גם אסרה התורה איסורים שונים, כשמוסיף עליהם איסורים בנדרו נחשב פושע. כמו שאמרו בירושלמי 'לא דיין במה שאסרה תורה, אלא שאתה אוסר עליך דברים אחרים'). והמקיימו - כלומר שאינו נשאל עליו (לבטלו אצל חכם), כאילו הקריב על אותה במה קרבן וחייב משום שחוטא חוץ.

ח. גישת הרב חנוך ארנטרוי - הפער המהותי שבין נבואת משה לנבואת הנביאים

גם הרב חנוך ארנטרוי מתייחס לייחוד שבביטוי זה הדבר. כמו רש"ר הירש הוא פונה למדרש האגדה ומבסס עליו מסר חינוכי המיועד לבני קהילתו. הרב ארנטרוי מבקש ללמד לבני קהילתו את המשמעות של דרכי הלימוד של התורה שבעל פה מנוסח התורה שבכתב, על פי המשנה במסכת חגיגה. המשנה מראה שדרכי הלימוד של תרי"ג מצוות אינן אחידות. חלק מהמצוות כתובות במפורש, וחלקן כתובות רק ברמז. בין המצוות הנרמזות מצינו גם את התרת הנדרים. וכך תוארו הדברים במשנה במסכת חגיגה בפרק א' במשנה ח',

היתר נדרים פורחין באויר ואין להם על מה שיסמכו. הלכות שבת חגיגות והמעילות, הרי הם כהררים התלוין בשערה. שהן מקרא מועט והלכות מרובות. הדינין והעבודות הטהרות והטומאות ועריות יש להן על מי שיסמכו הן הן גופי תורה.

במדרש מוצא הרב ארנטרוי הבחנה בין נבואת משה לנבואת הנביאים האחרים, והוא מקשר בין אבחנה זו לדברי המשנה. סגנונו של משה כפי שהוא נמסר לנו בחמישה החומשים של התורה שהיא התורה שבכתב, מבטאת את דבר האלוקים המדויק. משום כך יכולה התורה שבעל פה, ללמוד מלשון התורה שבכתב את ההלכות המדויקות המרכיבות את תרי"ג המצוות. בניגוד ללשונו של משה בחמשת חומשי תורה המבטאת את דבר ה' כלשונו, לשונם

של כל הנביאים האחרים היא לשונם העצמית. הנביאים קבלו מן השמים את תוכן נבואותיהם, ובטאו אותן על פי סגנונם האישי. לפיכך לא ניתן לדייק מלשון הנביאים, כפי שמדייקים מלשונם של משה.

וכך תאר זאת הרב ארנטרובי בספרו מנחת פתים לפרשת מטות. (הכותרות שלנו).

סגנון הנביאים מוכתב על ידם ולא על ידי הקב"ה

'כה אמר ה' בלשון הנביאים, מה פירוש? האם אמר ה' לנביא מילים אלה בכוונה של לא תוסיף ולא תגרע ולא תחליף, כגון (ירמיה ב' 2) 'כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורייך אהבת כלולותיך? בוודאי לא כך. חז"ל אמרו (סנהדרין פט) סגנון אחד עולה לכמה נביאים, ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד. עובדיה אמר 'זדון לבך הושיאך' ירמיה אמר (מט 16) 'תפלתך השיא אותך זדון לבך'. כל נביא מסגנון את דברי רוח הקודש שנגלו אליו בצורה אחרת. הכל לפי כשרונותיו, הרגלו, גילו ומצבו. זה מדבר בשפה ברורה ושוטפת כנחל, אחר ברמזים וחידות, ויש בסערה ובפרץ בתמונות ומשלים. חז"ל אמרו (חגיגה יג) 'ישעיהו כבן כרך שראה את המלך, ויחזקאל כבן כפר'. 'כה אמר ה' פירושו כך אמר ה', אבל לאו דווקא בלשון זו. על הנביאים כתוב (במדבר יב) 'במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו, לא כן עבדי משה... פה אל פה אדבר בו ומראה ולא בחידות'

הרב ארנטרובי מסביר מדוע דווקא לפני פרשת התרת הנדרים מעמידה אותנו התורה על ההבדל שבין נבואת משה לנבואת הנביאים. התרת הנדרים היא המייצג הטוב ביותר ללימוד מדיוקי הלשון, שהרי חכמים הגדירו את הלימוד של התרת נדרים כהרהרים התלויים בשערה. וכך המשיך לתאר זאת הרב ארנטרובי,

השכינה מדברת מתוך גרונו של משה – ולשונם מדויקת

ובנבואות אלה לא הוסיף ולא גרע, כי השכינה היתה מדברת מתוך גרונו. כל הנביאים דברו ב'כה', משה דבר גם ב'זה הדבר'. בדרך משל אפשר לומר, הנביאים היו נוטרים את הפרי, תפקידם היה להזהיר ולעורר. בדברי מסר לא חשוב דיוק הביטוי, אלא התוכן. לא כך אצל משה, כשהיה מחוקק ונוטע עץ תרי"ג המצוות. בחקיקה חשוב מאוד נוסח החוק. שינוי ואי דיוק של אות אחת יכול לשנות את כל התוכן מיסודו. תלי תילין של הלכות נאמרו על אות אחת בתורה. כפי שאפשר ללמוד כאן בפרשת נדרים.

הלכות נדרים נלמדים מדיוקים בלשון התורה

אמרו חז"ל 'היתר נדרים פורחין באוויר, ואין להם על מה שיסמוכו'. כלומר, לא כתוב בפירוש במקרא שיש אפשרות להתיר נדר. רק רמז קטן יש לזה (חגיגה י.), 'לא יחל דברו', הוא אינו מחל, אבל אחרים מיחלין לו'. שינוי קל באות, היה יכול למחוק כל הדין של היתר נדרים. עוד יש צורך לדייק בלשון 'מותר' אצל כל אדם, ו'מופר' אצל בעל לאשתו או אב לבתו. כי כאן כתוב 'הפר יפר לה', אם יגיד זאת בלשון אחרת, הנדר ישאר קיים.

כאן בפרשת נדרים הוא המקום שההבדל במעלת משה רבנו לעומת הנביאים היה בולט ביותר. כאן מדבר משה המחוקק, שכל אות מדבריו מלמדת אותנו הלכות חשובות.

ט. סיכום

הפסוק הראשון של פרשת מטות, עורר את הפרשנים להתייחס לשני ביטויים יחודיים וחריגים. [1] וידבר משה אל ראשי המטות [2] זה הדבר אשר דבר ה'. הפרשנים השונים לדורותיהם פירשו את הביטויים המיוחדים, כל אחד על פי שיטתו ומטרות פירושו. הטבלה הבאה מסכמת את דיעותיהם.

הפרשן	ראשי המטות	זה הדבר
רש"י	ללמד שיחיד מומחה מתיר נדרים כמו בית דין	ללמד שיש להקפיד על לשון התרת הנדר או הפרת הנדר. בית דין מתיר ואב מפר.
רשב"ם	פרשת הנדרים הוסמכה לפרשת הקרבנות של פרשת פינחס, כדי להדגיש שנודר הקרבן חייב להקריבו לפני עובר שלושה רגלים.	
ראב"ע	הלכות הנדרים נמסרו לראשי המטות לקראת קבלת נדרם של שבט ראובן וגד הנוחלים בעבר הירדן.	
רמב"ן	כדי למנוע קלות ראש בנדרים, מגלה משה את דרך התרת הנדר רק למנהיגי העם	
רש"ר הירש	המטת מייצגות את השבטים. עוצמתו של העם מבוטאת על ידי הגיוון שבין השבטים	הביטוי מדגיש את חשיבות איסור הנדרים ואיסור שחוטי החוץ המביעים שניהם את התוספת האישית לאיסורי התורה, שכלל אינה רצויה.
הרב חנוך ארנטרבי	הפתיח זה הדבר מיוחד למשה, שנבואתו היא ציטוט מדויק של דברי ה'. נבואת הנביאים נוסחה על ידם, והיא פותחת בכה אמר ה'. מכאן שרק מדברי משה בחומש, ניתן לדייק הלכות על פי המידות שהתורה נדרשת בהן.	